

Антонець Н. Б.

старший науковий співробітник
відділу педагогічного джерелознавства та біографістики,
*Державна науково-педагогічна бібліотека України
ім. В. О. Сухомлинського
м. Київ, Україна*

БОРИС ГРІНЧЕНКО У КОЛІ ДРУЗІВ І СОРАТНИКІВ: ВОЛОДИМИР ДУРДУКІВСЬКИЙ

Наприкінці минулого року виповнилося 160 років з дня народження одного з найпомітніших українських діячів кінця XIX – початку XX ст. Бориса Дмитровича Грінченка (1863–1910). Ювілейні заходи, які відбулися з цієї нагоди, а також відповідні публікації черговий раз засвідчили, що Б. Грінченко був не лише сумлінним трудівником на ниві педагогіки, літератури, мовознавства, фольклористики тощо, а й центром тяжіння великого кола визначних діячів свого часу.

До кола друзів і соратників Б. Грінченка, зокрема, належав відомий український педагог, публіцист, критик, літературознавець, науковець, директор школи, громадський діяч Володимир Федорович Дурдуківський (1874–1938). Їхнє приятелювання почалося після переїзду Бориса Дмитровича разом із дружиною та донькою з Чернігова до Києва у 1902 р., коли київська українська громада запросила його відредагувати Словник української мови. Сім'я Грінченків протягом 1902–1905 рр. наймала квартиру на вулиці Гоголівській, на якій жив колишній випускник Київської духовної академії (закінчив цей навчальний заклад у 1899 р.), а пізніше викладач російської мови в Києво-Подільському духовному училищі та історії в жіночій гімназії Є. С. Євсєєвої Володимир Дурдуківський. Борис Дмитрович напружено працював над Словником, проте, як згадував В. Дурдуківський, майже кожного дня вони знаходили час для дружнього спілкування за склянкою чаю [1, С. 11–12].

Оцінюючи через роки ці дружні стосунки, Володимир Федорович, який був молодший Бориса Дмитровича на 11 років, зазначав: «Він не тільки поглибив мої національні переконання, не тільки надав їм сили, не тільки навчив мене працювати й розуміти свої національні обов'язки, але й багато дав мені безпосередньо як вчителю, дав мені зрозуміти всю велику вагу національної освіти й національного моменту в освіті» [цит. за: 1, С. 12].

Завдяки такому впливу В. Дурдуківський став надійним соратником Б. Грінченка у боротьбі з державною політикою асиміляції українців у котлі

Російської імперії взагалі та проти цілеспрямованих дій царату щодо русифікації українських дітей шляхом заборони їх навчання рідною мовою зокрема. Так, Володимир Федорович брав активну участь у громадських заходах, що їх ініціював Борис Дмитрович, наприклад, у створенні київської «Просвіти» (1906), у заснуванні Всеукраїнської спілки вчителів і діячів освіти (1906) тощо, а під час лікування старшого товариша в Італії надсилав листи з розповідями про київські новини.

Після смерті Б. Грінченка у 1910 р. В. Дурдуківський став одним із популяризаторів його ідей, його спадщини, зокрема на сторінках першого (і на той час єдиного у Наддніпрянській Україні) українського і за мовою, і за ідейним змістом педагогічного журналу «Світло». «Темрява могили не одняла, не заховала Бориса Грінченка од всього свідомого вкраїнського громадянства, бо смерть, забуття настають за-для письменника і діяча тільки тоді, коли втрачають силу і значення ті ідеї, якими керувався він за життя, ті ідеали, яким він присвятив свою діяльність, – написав Володимир Федорович на сторінках часопису з приводу третьої річниці з дня смерті свого друга. – А чи можемо, чи маємо-ж ми право сказати, що вже втратили силу ті ідеї і ідеали, яким служив на протязі всього свого, на жаль такого короткого, життя Грінченко?.. Чи вибороли-ж ми вже собі рідну школу, – чи виконали цей перший і чи не найбільший наш обов'язок перед талановитим, найдужчим оборонцем рідної школи? Чи допомогли нашому безталанному народові досягти освіти, коли не маємо ще й досі своєї національної школи, хоч розповсюджуючи в тисячах–мільйонах примірників популярну літературу на рідній мові, – чи здійснили другу, одну з найулюбленіших мрій нашого найкращого популяризатора, творця найбільш коштовних творів з поля популярної літератури? Чи маємо гарну, цілком приступну задля простого народу і що до змісту, і що до форми, дешеву газету? Чи вкрили всю Україну «просвітами» та до ладу складеними бібліотеками, про що з таким запалом марив небіжчик Грінченко?.. З великим сумом доводиться признатись, що ми ще нічого майже не сповнили з того, що заповідав нам, освятивши всім своїм життям, наш дорогий, незабутній вчитель» [2, С. 46–47].

У період національно-визвольних змагань 1917–1921 рр. ім'я Б. Грінченка було дуже популярним в українських освітянських колах. Адже це був час реалізації головної мети всієї його діяльності як педагога – час створення української національної школи. І активним учасником цього створення став В. Дурдуківський. Він обійняв посаду директора Першої української гімназії ім. Т. Шевченка, що була заснована у 1917 р. як приватна установа і збрала під своїм дахом кращих українських педагогів (з установленням у Києві радянської влади гімназію в 1921 р. реорганізували у семирічну трудову школу імені

Т. Шевченка). Водночас Володимир Федорович активно працював у створеній в 1918 р. Всеукраїнській академії наук, де був редактором Правописно-термінологічної комісії, членом-редактором Комісії для складання словника живої української мови, а також керівником Науково-педагогічної комісії. Саме у збірнику праць Науково-педагогічної комісії (він вийшов під загальною редакцією В. Дурдуківського) цієї поважної наукової установи у 1929 р. побачила світ ґрунтовна праця (77 сторінок) Володимира Федоровича «Педагогічна діяльність Б. Грінченка».

Щоб повною мірою оцінити не лише зміст цього дослідження, а і сміливість та принциповість автора, який його опублікував, треба враховувати специфіку часу видання праці. Кінець 1920-х років – згортання українізації, масовий терор, жертвою якого насамперед стала національно свідома інтелігенція. У 1928 р. уже вийшов посібник для студентів вищих навчальних закладів В. Коряка «Українська література: конспект», де на ім'я Б. Грінченка ставилося тавро речника зоологічного націоналізму [3, С. 99]. Про те, що В. Дурдуківський усвідомлював перебіг політичних подій, свідчить такий запис у його щоденнику від 31 грудня 1928 р. : «Гурток змовників, мало не карних злочинців, безпринципних, аморальних людей, що зветься Комуністичною партією, всіх і все давить і глушить, не дає жити, дихати, позбавив усіх і все прав і волі, робить страшні, нечувані в історії насильства» [цит. за: 1, С. 51].

Проте ні загальний політичний терор, ні зміна офіційного ставлення персонально до ім'я Б. Грінченка не зупинили В. Дурдуківського у його намірі опублікувати працю з аналізом діяльності свого друга і соратника в галузі освіти. Використавши твори Бориса Дмитровича, документи з його сімейного архіву, а також усі значущі публікації, що вийшли після його смерті, автор в окремих розділах свого дослідження розглядає основні напрямки педагогічної діяльності Б. Грінченка: вчительську працю в народних школах, просвітницьку та видавничу роботу, діяльність на посаді голови київської «Просвіти», написання педагогічно-публіцистичних праць, підручників, а також художніх творів, у яких підіймається проблема виховання та навчання дітей [4]. Фактично праця В. Дурдуківського «Педагогічна діяльність Б. Грінченка» стала не тільки підсумком першого етапу розвитку грінченкознавства, в основі якого переважали особисті спогади сучасників педагога. У цій праці автор заклав основи наукового, системного вивчення внеску Б. Грінченка у розвиток національної освіти.

На жаль, ця публікація була останньою в житті В. Дурдуківського. У тому ж 1929 його арештовують у зв'язку із звинуваченням у членстві в міфічній Спілці визволення України і зрештою у 1937 засуджують до розстрілу.

Список використаних джерел:

1. Даниленко В. М., Кравченко А. А. Володимир Дурдуківський – педагог, критик, громадський діяч (1874–1938). Київ, 2000. 72 с.
2. Мировець В. [Дурдуківський В.] З щоденника вчителя. *Світло*. 1913. Кн. 8. С. 42–47.
3. Коряк В. Українська література: конспект. Харків, 1928. 223 с.
4. Дурдуківський В. Педагогічна діяльність Б. Грінченка. *Збірник історико-філологічного відділу / Всеукр. академія наук*. Київ, 1929. № 97: Праці науково-педагогічної комісії, т. 1. С. 1–77.

